

KÓ JÓZSEF

A büntetőjogilag értékelhető korrupciós cselekmények indikátorai¹

A korrupció jelensége mindig is foglalkoztatta az embereket: felbukkant individuális szinten, általánosságban, de a közéletben, politikában tevékenykedő személyekre, majd később a gazdasági élet szereplőire is hatást gyakorolt. Teljesen megszüntetni még sehol sem sikerült. A cél inkább a jelenség visszaszorítása, és minél szűkebb keretek közé szorítása. Az ismertté vált korrupciós bűncselekmények számát jelző bűnügyi statisztika adatai önállóan nem alkalmasak arra, hogy egy adott ország korrupciós helyzetét tükrözzék, ugyanakkor a büntetőjogilag releváns korrupció mérésének elengedhetetlen elemeként nem is hagyható figyelmen kívül. A hivatalos bűnügyi statisztika adatai mellett a látencia mértékét is figyelembe kell venni: a statisztikai és a látencia mértékét jelző adatokat együtt kell felhasználni és értelmezni, különben a korrupció mérésére szolgáló index nem képes a célját betölteni, azaz a tényleges helyzetet tükrözni.

Mit mérnek a korrupciós indexek?

A korrupció jelensége mindig is foglalkoztatta az embereket: felbukkant individuális szinten, általánosságban, de a közéletben, politikában tevékenykedő személyekre, majd később a gazdasági élet szereplőire is hatást gyakorolt.

Az ókori görög szerzők jelentős, akár a mindennapi életet is befolyásoló negatív tényezőnek tekintették a korrupciót. Hérodotosz, Thuküdidész, Xenophón és Polübiosz történeti munkáiból nyilvánvaló, hogy a megvesztegetés ugyanúgy létezett valamennyi általunk ismert poliszban, amelyek száma a Kr. e. 5. században legalább hétszázötven lehetett.² Arisztophanész, Platón és Arisztotelész írásaiban is találkozhatunk a korrupció jelenségének leírásával. Az ókori gondolkodók a normális társadalmi működést gátló, és a társadalom egészséges életét veszélyeztető korrupció ellenében érveltek. A helyzet azóta sem változott. A korrupció a társadalmi működés velejárója, teljesen megszüntetni még sehol sem sikerült. A cél inkább a jelenség visszaszorítása, és minél szűkebb kere-

¹ A tanulmány a *Korrupciós kockázat, kockázatos korrupció? A csekély súlyú és nagy volumenű korrupció elhatárolási szempontjai* című, az Európai Unió HERCULE III programja által támogatott projekt (101014783 – CRITCOR) keretében készült. (<https://hu.critcor.okri.hu/>)

² Németh György: *A polisok világa*. Korona Kiadó, Budapest, 1999, 10. o.

tek közé szorítása. Az, hogy ezt a célt az egyes országokban milyen sikeresen – vagy éppen sikertelenül – próbálják megközelíteni, az utóbbi évtizedekben politikai és gazdasági tényezővé vált.

A korrupció elleni fellépés sikerességét és az egyes országokban tapasztalható korrupció mértékét a korrupció mérésével próbálják detektálni. A korrupció nemzetközi összehasonlíthatóságára korrupciós indexeket dolgoztak ki. A többes szám jelzi, hogy az egyes indexekkel kapcsolatban sok kérdés vetődik fel; a korrupció mérésére jelenleg nincs általánosan elfogadott mérőeszköz.

Bár még a hőmérséklet viszonylag egyszerű mérésére is három – Kelvin, Celsius és Fahrenheit – skálát használnak, ezek szerencsére könnyen transzformálhatók egymásba, így a hőmérséklet bármely skálát használva egyértelműen megállapítható. A korrupció esetében azonban nem ilyen egyszerű a helyzet.

A korrupciós indexek

A korrupciós indexek megértéséhez és összehasonlíthatóságához először érdemes néhány méréselméleti alapfogalmat tisztázni.

A mérés információszerzés a mérés tárgyáról. Célja, hogy a mérés tárgyáról megbízható és leírható információt szerezzünk. A leírható információ valamilyen számszerű értéket jelent, amit a mérés tárgyának bizonyos állapotaihoz hozzárendelünk. A kapott információt a mérés eredményének nevezzük.

A mérés elvégzéséhez meg kell határoznunk a mérés tárgyát. Mi az, amit mérni szeretnénk?

A korrupció esetében már itt jelentkeznek az első problémák. Minden korrupcióval foglalkozó kutatás egyik alapproblémája a korrupció meghatározása. A társadalomtudományokban a kérdéskörrel foglalkozók között nincs egyetértés, a korrupcióra szinte annyi definíció létezik, ahányan foglalkoztak a kérdéssel.³ A probléma egyik forrása, hogy különböző jelentőségű és nagyságrendű tevékenységeket egyaránt e fogalomba sorolhatunk be. A korrupció megjelenési formái eltérő társadalmi elfogadottsággal, különböző megítéléssel és jelentőséggel jellemezhetők. Korrupcióról beszélünk akkor, amikor a rendőr „némi juttatásért” eltekint az észlelt szabálysértés hivatalos szankcionálásától, és korrupció az is, amikor egy magas rangú kormánytisztviselő sokmillió juttatás fejében a „megfelelő” cégnek juttat egy nagyobb állami megrendelést. Korrupciónak ítéltető még a hálapénz, a borralaló vagy a protekció is. A politikai

³ Bo Rothstein: *State-of-the-art Report on Theories and Harmonised Concepts of Corruption*. Anti-corruption Policies Revisited, 2014

korruptciónak is számos megjelenési formája van; amikor korábbi vagy majdani „szívességek” fejében lehet képviselői, bizottsági helyekhez jutni, sőt vannak, akik a lobbizást is a korrupció megjelenési formájának tartják.⁴

A korrupció pontos és egyértelmű meghatározása nem csak a tudományos elemzések problémája. Fogalmi pontosság hiányában lehetetlenné válik az operacionalizálás, a mérhetőség hiányában pedig nem tudjuk követni az esetleges változásokat vagy összehasonlítani az eltérő társadalmak korrupciós szintjét. Amennyiben mégis megtesszük, akkor az végeláthatatlan vitákhoz vezet az eredmények értelmezésével kapcsolatban.⁵ Ráadásul a korrupció közvetlenül kapcsolódik más olyan politikai normatív fogalmakhoz, amelyekkel a politikai és társadalmi filozófia foglalkozik, mint például, az igazságosság, a tisztesség, az egyenlőség és a pártatlanság. Sőt, a korrupció kötődik a társadalomtudomány egyéb fontos fogalmaihoz, például a „jó kormányzáshoz” (és a „kormányzás minőségéhez” (*Quality of Government; QoG*), és lehetetlen olyan kifejezéseket használni, mint a „jó” vagy a „minőség”, anélkül hogy valamilyen az adott társadalomban érvényes normához ne kötnénk őket.

A nemzetközi „jó kormányzás” és a korrupcióellenes fellépés az 1990-es évek vége óta sok kritikát kapott. E kritikákban hangsúlyozták, hogy a nemzetközi korrupcióellenes törekvések egy sajátos nyugati liberális ideált képviselnek, amelyek nem alkalmazhatóak automatikusan a világ más országaiban.

„Több érvo szól az ilyen típusú relativisztikus fogalmi keret ellen. Az első az, hogy ha elfogadnánk a korrupció vagy a QoG relativisztikus meghatározását, akkor hiábavaló minden erőfeszítés empirikus összehasonlításra a világ különböző részein. Ez a gond a korrupció szokásos definíciójával mint »a közhatalommal való magáncélú visszaéléssel«.

⁴ Nauro F. Campos – Francesco Giovannoni: Lobbying, Corruption and Political Influence. *Public Choice*, vol. 131, nos. 1–2, 2007, pp. 1–21.

⁵ Lásd erről többek között Németh Erzsébet – Vargha Bálint Tamás – Pályi Katalin Ágnes: Nemzetközi korrupciós rangsorok tudományos megbízhatósága. *Pénzügyi Szemle*, 2019/3., 321–337. o.; Tóth István János – Hajdu Miklós: A korrupció mérési lehetőségei – lehetséges objektív indikátorok bemutatása egy magyar példa alapján. *Magyar Tudomány*, 2018/4., 507–528. o.; Benjamin A. Olken: Corruption Perceptions vs. corruption reality. *Journal of Public Economics*, vol. 93, no. 7–8, 2009, pp. 950–964.; Sandile Hlatshwayo – Anne Oeking – Manuk Ghazanchyan – David Corvino – Ananya Shukla – Lamin Y Leigh: *The Measurement and Macro-Relevance of Corruption: A Big Data Approach*. Working Paper No. 18/195. International Monetary Fund, 2018; Martin József Péter: Kéz a kézben a lejtőn. Korrupció és sajtószabadság a magyar trendek tükrében. *Médiakutató*, 2019/3., 7–21. o.; Paul M. Heywood – Jonathan Rose: “Close but no Cigar”: the measurement of corruption. *Journal of Public Policy*, vol. 34, no. 3, 2014, pp. 507–529.; Grant W. Walton: The limitations of neoliberal logic in the anticorruption industry: Lessons from Papua New Guinea. *Crime, Law and Social Change*, vol. 60, no. 1, 2013, pp. 147–164.

Mivel a »visszaélés« normája vagy elve nincs meghatározva, ez a meghatározás üres, és ezáltal relativisztikus fogalmakat hív elő a korrupcióról.”⁶ Ez pedig veszélyezteti, vagy akár lehetetlenné is teszi az egyes korrupciós fogalmak alapján végzett mérési eredmények összehasonlíthatóságát.

Korrupciómeghatározások

Közhivatal-központú meghatározások: A korrupció olyan definíciói, amelyek lényegében a közhivatal fogalmához és az inkumbens⁷ cégekre kötelező normáktól való eltérésekhez kapcsolódnak. A korrupció, bár különösen a megvesztegetéshez kötődik, általános kifejezés. Ebben a megközelítésben a korrupció fogalma a kinevezett vagy választott köztisztviselők közhatalmukkal magánérdekből történő visszaélését takarja. Nem feltétlenül kötődik pénzmozgásokhoz.

Piacközpontú meghatározások: Egy korrupciós köztisztviselő üzleti tevékenységnek tekinti a közhivatalt, amelynek jövedelmét igyekszik maximalizálni. A hivatal ekkor válik „maximalizáló egységgé”⁸, vagy ahogy Nathaniel Leff rámutat: „A korrupció törvényen kívüli intézmény, amelyet egyének vagy csoportok használnak arra, hogy befolyást szerezzenek a bürokráciában. Mint ilyen, a korrupció önmagában csak azt jelzi, hogy azok az egyének, illetve csoportok, amelyek részt vesznek az aktusokban, nagyobb befolyásra tesznek szert a döntéshozatali folyamatban, mint egyébként kellene.”⁹

Ezek a meghatározások, bár egy kicsit más-más nézőpontból vizsgálódva, de megmaradnak a hivatali korrupció fogalomkörében. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a korrupció fogalma ennél tágabban is értelmezhető. A szakirodalom vizsgálja az üzleti (*business to business; B2B*) korrupciót¹⁰ is. Az üzleti korrupció olyan helyzetekben jöhet létre, ahol a vállalkozás menedzsmentje és a tulajdonosi kör elkülönül egymástól, vagy olyan tranzakcióra akarja rávenni az egyik fél a másikat, ami szabályellenes vagy törvénytelen. Az üzleti korrup-

⁶ Bo Rothstein: i. m. 5. o.

⁷ Tényleges piaci szereplő.

⁸ Jacob van Klaveren: Corruption as a historical phenomenon. In: Arnold J. Heidenheimer – Michael Johnston – Victor T. LeVine: *Political Corruption: A Handbook*. Transaction Books, New Brunswick, 1989, pp. 73–86.

⁹ Nathaniel H. Leff: Economic development through bureaucratic corruption. *American Behavioral Scientist*, no. 8, 1964, pp. 8–14.

¹⁰ *Business against Corruption. A framework for action*. United Nation Global Compact–Transparency International–International Business Leaders Forum, New York, 2011; Alfredo Del Monte – Erasmo Papagni: The determinants of corruption in Italy: Regional panel data analysis. *European Journal of Political Economy*, vol. 23, no. 2, 2007, pp. 379–396.¹¹ Steven Sampson: The anti-corruption industry: from movement to institution. *Global Crime*, vol. 11, no. 2, 2010, pp. 261–278.

ció káros lehet a vállalat tulajdonosai, vagy akár az egész társadalom számára. Sokféle formát ölthet, a közvetlen anyagi juttatásoktól kezdve a különböző szívességeken át a különféle szolgáltatások felajánlásáig.

A korrupciós tanulmányok és politikák többsége a közszférára koncentrál, nem pedig a magánszférára. Ennek sokféle oka van. Először is a közszféra az a közeg, amelyen keresztül az állampolgárok kapcsolódnak az állammal; az adófizetés és a közjavak biztosítása révén.

A korrupció azonban – kedvezve a korrupciós eseményekben részt vevőknek – gyengíti az állampolgárok számára elérhető elszámoltathatósági mechanizmusokat, nehezíti a lakosság rendelkezésére álló kollektív cselekvési eszközökhöz való hozzáférést és egyenlőtlené teszi a kollektív javak felhasználását. A közszférában zajló korrupció lényege, hogy akik a társadalom „közjaviért” felelősek, ezeket az árukat magánjavakká alakítják, és a közvélemény számára ez az átalakulás sokkal látványosabb és irritálóbb, mint az üzleti életben zajló korrupciós események.¹¹ Az üzleti életben zajló korrupció még rejtettebb, az emberek többsége nem is szerez róla tudomást, miközben súlyos károkat okozhat, s végső soron az üzleti korrupció költségeit is a fogyasztók fizetik meg a magasabb árak formájában, amikbe belekalkulálják a korrupciós költségeket is.

Nem tisztünk állást foglalni az eltérő korrupció definíciók között. A különböző meghatározások főbb irányainak áttekintése csak azért volt fontos, mert a korrupciót mérő indexek összeállításai és meghatározásai mögött meghúzódó fogalomrendszer sokszínűsége tükröződik az indexekben is.

A nemzetközi korrupciós indexek

A nemzetközi összehasonlításra szolgáló korrupciós indexeket több szempont szerint is lehet csoportosítani. *Martin József Péter* első, második és harmadik generációs korrupciós indikátorokat különböztet meg.¹²

Az elsőgenerációs korrupciós indikátorok közül a legismertebb a Transparency International (TI) korrupcióérzékelési indexe (*Corruption Perception Index; CPI*), amely a világ országait a szerint pontozza és rangsorolja, hogy üzletemberek és szakértők érzékelése szerint a közszektor mennyire fertőzött korrupcióval.

¹¹ Steven Sampson: The anti-corruption industry: from movement to institution. *Global Crime*, vol. 11, no. 2, 2010, pp. 261–278.

¹² Martin József Péter: i. m. 9–10. o.

A Világbank korrupciós kontrollindikátora (*Worldwide Governance Indicators; WGI*) is az első generációs indexek közé sorolható. A WGI több mint kétszáz országra és területre terjed ki, 1996-tól kezdődően, a kormányzás hat dimenzióját mérve:

- véleménynyilvánítás és elszámoltathatóság (*Voice and Accountability*);
- politikai stabilitás és az erőszak/terrorizmus hiánya (*Political Stability and Absence of Violence/Terrorism*);
- a kormányzás hatékonysága (*Government Effectiveness*);
- a szabályozás minősége (*Regulatory Quality*);
- a jogállamiság (*Rule of Law*);
- a korrupció ellenőrzése (*Control of Corruption*).

Az összesített mutatók több száz egyedi mögöttes változón alapulnak, amelyek a meglévő adatforrások sokféle változatából származnak. Az adatok tükrözik a felmérés válaszadóinak, valamint az állami, a magán- és az NGO-szektor szakértőinek irányításával kapcsolatos nézeteket világszerte.

A WGI nagy erénye, hogy beszámol az egyes becslésekhez mellékelt hibahatárokról is. A hibahatárok figyelembevételével lehetővé teszi az országok közötti és az ugyanazon területre vonatkozó adatok időbeli összehasonlítását. Az összesített mutatók ötvözik az ipari és a fejlődő országok nagyszámú vállalati, állampolgári és szakértői felmérések válaszadóinak véleményét.

Az elsőgenerációs indexek alapvetően percepciós indexek.

„A második generációs indikátorok szintén érzékeléseket tartalmaznak, de nem az üzleti elit és a szakértők percepcióit, hanem a lakosságét. Idetartozik például a TI Global Corruption Barometer kutatása, amely három-négyévente közöl a lakosság korrupcióval kapcsolatos érzékeléseiről és tapasztalatairól nemzetközileg összevethető adatokat. Viszonylag új indikátor az Index of Public Integrity (IPI), amely hat dimenzióban, egy kompozit indexszel becsli meg és rangsorolja az országok korrupciós kitettségét.”¹³

Az első és a második generációs indexek között tehát az a különbség, hogy míg az első generációhoz tartozók egy szűk, „elit” szakértői csoport véleményére alapozva igyekeznek megbecsülni az adott ország korrupciós kitettségét, addig a második generációs mérőeszközök inkább a lakossági percepcióra alapoznak.

„A harmadik generációs korrupció mérési eszközök sorában az adatközpontú megközelítéseket találjuk: ezek annyiban objektívebbek az előző kettőnél, hogy egzaktabbul

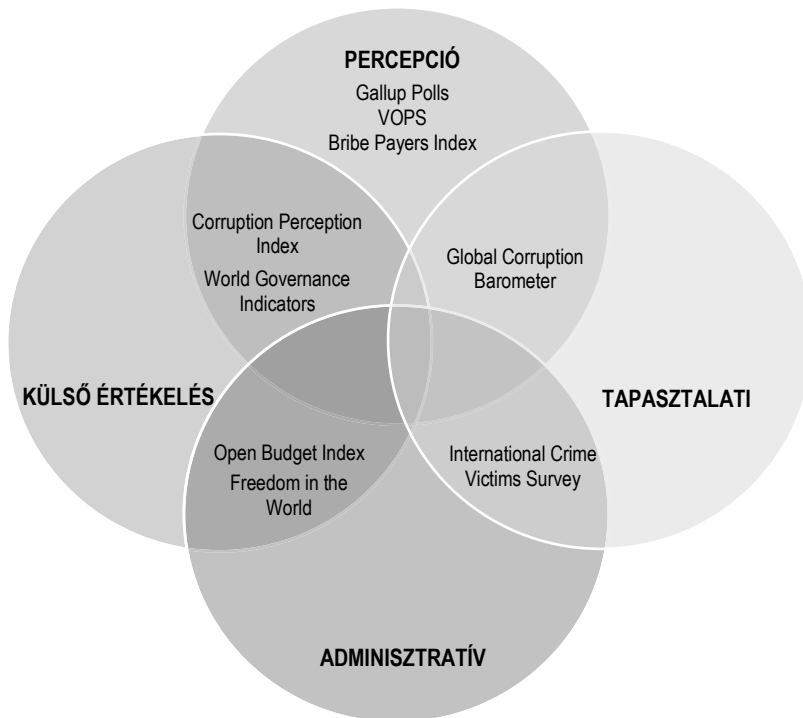
¹³ Uo. 9. o.

jelezhetik a korrupció valószínűségét, de nem magát a korrupciót. A bigdata-megközelítést elsősorban a közbeszerzések terén alkalmazzák¹⁴; a korrupció kockázatait igyekeznek detektálni egzakt módon.¹⁵

Német Erzsébet és munkatársai az adatok forrása szerinti csoportosítást használják. Megkülönböztetnek percepciós, külső értékelésre támaszkodó, tapasztalati és adminisztrációs adatforrásokat használó indexeket. Az egyes csoportok között átfedés mutatkozik¹⁶ (1. számú ábra).

1. számú ábra

Egyes korrupcióval kapcsolatos nemzetközi mérőrendszerek¹⁷

¹⁴ Lásd például Fazekas, Mihály – Elizabeth Dávid-Barrett: *Corruption Risks in UK Public Procurement and New Anti-Corruption Tools*. Government Transparency Institute, Budapest, 2015. Idézi Martin József Péter: i. m. 9. o.

¹⁵ Martin József Péter: i. m. 9. o.

¹⁶ Németh Erzsébet – Vargha Bálint Tamás – Pályi Katalin Ágnes: i. m.

¹⁷ Uo. 323. o.

Több, más szempont szerinti csoportosítás is lehetséges, de már ez az egy példa is jól szemlélteti a nemzetközi összehasonlításra szánt korrupciós indexek sokszínűségét.

A korrupciómeghatározáshoz igazodva sokféle korrupciós index létezik. Ez egyben azt is jelzi, hogy *nincs konszenzus az indexek készítői és a felhasználók között sem: nem létezik egy általánosan elfogadott és használt index.*

A következőkben a további különböző csoportosítási lehetőségek vázolása helyett inkább az indexek történelmével, vagy ha úgy tetszik, evolúciójával igyekszünk bemutatni, hogy honnan indultak és hol tartanak napjainkban a nemzetközi összehasonlítást lehetővé tévő korrupciós indexek. A történetet áttekintése segítséget nyújthat abban, hogy eligazodjunk a napjainkra eléggé elburjánzó indexrengetegben, és – kritikával szemlélve az egyes indexeket – megalapozottan választhassunk közülük.

A korrupciós indexek első csoportja az 1990-es évek közepén alakult ki, válaszul a hatékony korrupcióellenes politikák iránt felmerülő igényekre. A különböző korrupcióellenes intézkedések és politikák hatékonyságát szerették volna valamilyen módon kontrollálhatóvá tenni. A hatékonyság megítélésének előfeltétele, hogy legyen valamilyen mérőeszköz, aminek segítségével összehasonlítható adatokhoz lehet jutni a korrupció elterjedtségére, nagyságrendjére vonatkozóan. S ha már van egy ilyen mérőeszköz, ami adatokkal szolgál egy-egy ország korrupciós érintettségéről, akkor magától adódik a lehetőség az adatok nemzetközi összehasonlítására, a különböző országok korrupciós szintjének összevetésére.

Az elsőként kialakított indexek általában valamilyen felmérésen, empirikus adathelyzeten alapultak. Ekkor jött létre: a Transparency International által közzétett korrupcióérzékelési index (*Corruption Perceptions Index; CPI*); a megvesztegetésérzékelési index (*Bribery Perception Index; BPI*); a kenőpénzfizetők indexe (*Bribe Payers Index*); az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) és a Világbank által végzett üzletkörünyezet- és vállalkozásiteljesítmény-felmérés (*Business Environment and Enterprise Performance Survey; BEEPS*); a Business International által kiadott korrupciós tapasztalati index (*Corruption Experience Index*) és a nemzetközi üzleti index (*Business International Index*); a Gallup International által kidolgozott Nemzetközi Költségvetési Partnerség (*International Budget Partnership*) és az „emberek véleménye felmérés” (*Voices of the People Survey*). A Világbank is már 1996 óta évente publikálja a *Control of Corruption Indexet*, amely vállalati és személyes kérdőíves vizsgálatokon, kereskedelmi és üzleti szakértők, civil és multilaterális szervezetek, illetve köztintzmények szubjektív értékelésein alapul.

Az empirikus adatfelvételeken alapuló indexeket már a kezdetekben is sok kritika érte a felmérések szubjektivitása miatt.¹⁸ A szubjektivitás kiküszöbölésére kialakították a kormányzati dokumentumokon, statisztikákon alapuló indexeket. Ebbe a csoportba azok a mutatók tartoznak, amelyek a közigazgatásban keletkező és a hivatalos statisztikákban publikált adatok alapján kiszámított mutatókat használnak, amelyekben a korrupció általában a kormányzási hatékonyság becslésének egyik kulcsfontosságú dimenziója. Ez a csoport a következőket foglalja magában: a Világbank irányítási mutatóinak adatbázisa (*World Bank Governance Indicators Database; WGI*); a Nemzetközi Országkockázati Útmutató (*International Country Risk Guide; ICRG*); a Globális Versenyképességi Jelentés (*Global Competitiveness Report; GRC*); a Tranzitországok (*The Nations in Transit; NIT*), és a Világ Érték Felmérés (*The World Value Survey; WVS*).

A nemzetközi korrupciós indexek következő generációját a korrupciós mutatók harmadik csoportjába tartozó állami kapacitásindexek jelentik. Céljuk, hogy megbecsüljék az országok teljesítményét a kormányzati feladatok integritásának védelme szempontjából kritikusnak ítélt területeken. Ezek a mutatók a kétezres évek óta – amikor az állami kapacitásról szóló diskurzus nagy figyelmet kapott a kormányzásról szóló vitákon belül – nagyon elterjedtek. Az állami kapacitásindexeken belüli korrupció mutatói közé tartozik a Columbia Egyetem által kidolgozott *State Capacity Survey*; a George Mason Egyetem *State Fragility Indexe* és a Brookings Intézet által kidolgozott *Index of State Weakness in the Developing World*. Több mutatót dolgoztak ki a fejlődő országok és a lemaradó államok teljesítményének becslésére is, ilyen például a *Failed States Index*.

A globális mutatók mellett sok országjelentés, -elemzés is készült a kétezres években. Ilyen többek között az EU korrupcióellenes jelentése (*EU Anti-Corruption Report*), amelyet az Európai Bizottság 2014-ben tett közzé, és a *Global Corruption Report*. Ezek nem tartoznak a nemzetközi korrupciós indexek sorába, de fontos módszertani irányváltásnak tekinthetők a kormányzási mutatók használatában a korrupciós jelenség megértésével kapcsolatban.

A nemzetközi összehasonlításra alkalmas korrupciós indexeknek két elkülönülő csoportjuk alakult ki, két módszertani irányzat szerint. Egyrészt vannak

¹⁸ Daniel Kaufmann – Aart Kraay – Massimo Mastruzzi: *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*. Policy Research Working Paper No. 5430. The World Bank Development Research Group, Washington D.C., 2010; Angela Hawken – Gerardo Munck: *Do You Know Your Data? Measurement Validity in Corruption Research*. Working Paper, School of Public Policy, Pepperdine University, Malibu, 2009; Anuradha K. Rajivan – Ramesh Gampat – United Nations Development Programme: *Perspectives on Corruption and Human Development*. Macmillan Publishers, Delhi, 2009

a szubjektív adatokon alapuló korrupciós indexek, ahol a tapasztalaton alapuló eszközök a közvélemény-kutatásra (*Gallup International*), vagy a köz- és magánszektorban működő szakértők véleményére alapozva igyekeznek mérhetővé tenni a korrupciót (CPI és *Worldwide Governance Indicators; WGI*).¹⁹ Idesorolható a nemzetközi viktimizációs felmérés (*International Crime Victims Survey; ICVS*) is. Ezek közös jellemzője, hogy vagy a megkérdezettek személyes tapasztalatára, vagy a korrupcióról kialakult véleményére alapozva igyekeznek számszerűsített mutatót rendelni a korrupciós mérésekhez. Ez a koncepció megjelenik az olyan összetett indexekben is, mint a WGI, ahol a korrupció egyike a kormányzás hat vizsgált dimenziójának.

A korrupciós indexek másik csoportját azok az indikátorok alkotják, ahol a szubjektív véleményeket elkerülendő adminisztratív adatokat, nemzeti, kormányzati, ágazati statisztikákat használnak fel az index megalkotására, vagy egyszerűen konkrét projektek, meghatározott szituációk ellenőrzésével, elemzésével gyűjtenek adatokat. Az objektív adatokon alapuló mérések a korrupciós tranzakció bekövetkezésére vagy az annak kedvező feltételek fennállására vonatkozó megfigyeléseken alapulnak. Előbbire érdekes példa a mentességet élvező diplomaták parkolási szabályszegéseinek vizsgálata²⁰, vagy a kikötői hivatalnokok megvesztegetésének megfigyelése²¹.

A korrupciós indexekkel kapcsolatos kritikák

A korrupciós indexekkel kapcsolatban megfogalmazott kritikák egy része ontológiai jellegű. Abból fakadnak, hogy sok eltérő korrupciódefiníció létezik. Amennyiben az indexek készítői és a kritikusok nem azonos koncepciót képviselnek a korrupcióval kapcsolatban, akkor nem lesz egyetértés a mutatók jelentésével és használhatóságával kapcsolatban sem. A véleménykülönbségek egy része kiküszöbölhető lenne, ha a kritikusok az indexek készítői által használt definíció szerint értékelnék az index sikerességét. Amennyiben az index megalkotói egyértelműen közlik, hogy milyen definícióban gondolkodnak, akkor

¹⁹ Johann G. Lambsdorff: Measuring Corruption – The Validity and Precision of Subjective Indicators (CPI). In: Charles Sampford – Arthur Shacklock – Frederik Galtung (eds.): *Measuring Corruption*. Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 81–100.

²⁰ Raymond Fisman – Edward Miguel: *Cultures of Corruption: Evidence from Diplomatic Parking Tickets*. NBER Working Paper Series No. 12312. National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2006. Idézi: Tóth István János – Hajdu Miklós (2018): i. m. 510. o.

²¹ Sandra Sequeira – Simeon Djankov: *Corruption and Firm Behavior*. The London School of Economics and Political Science, London, 2013. Idézi: Tóth István János – Hajdu Miklós: i. m. 510. o.

csak az kérhető számon, hogy az általuk használt definíciónak megfelelnek-e az eredmények. Sokféle index és sokféle definíció létezik, mindenki választhat olyat, amely közelebb áll az általa képviselt meghatározáshoz.

A „korrupció” kifejezés általában arra utal, hogy a köztisztviselők nem megfelelően használják a hatalmat, nem a köz érdekében, hanem személyes előnyök megszerzésére. A különböző korrupciós mutatók készítői között nincs egyetértés a korrupció meghatározásával kapcsolatban: a Világbank a korrupciót „a közhivatalokkal való visszaélés magánhaszon-szerzés céljából” meghatározásával definiálja.²² A Transparency International a „megbízott hatalommal való visszaélésre” utal²³, míg az ENSZ által alkalmazott meghatározás a „magánhaszomból történő hatalommal való visszaélésre” egyszerűsítette a fogalmat²⁴. A fő különbség a korrupció által károsított köz- vagy magánszférabeli szektor tipológiájában érhető tetten: a TI és a *Johann Lambsdorff* által megadott meghatározás szerint „[a korrupció] a közhatalom magánhaszonért történő felhasználására utal, ami pénz vagy értékes eszközök elfogadásával kapcsolatos, de magában foglalhatja a hatalom vagy a pozíció növekedését is”²⁵, a Világbank definíciója a „korrupció kisztílú és nagy volumenű formáit, valamint az állam elit általi és magánérdekek általi »elfogadását«”²⁶ foglalja magában.

Alapvetően konceptuális kérdés, hogy a korrupciós indexek létrehozói milyen álláspontot képviselnek a korrupció meghatározásával kapcsolatban. Az a kérdés, hogy mit szeretnének mérni: a már létrejött korrupciós aktusok gyakoriságát, vagy a korrupciót lehetővé tevő politikai, intézményrendszer-beli anomáliák meglétét, esetleg a közvetett hatások fennállását? A kérdésre adott válaszok meghatározzák a korrupciós indexek összetételét, és bizonyos mértékig a módszertanát is.

A közvetett utat választók döntése nyomán születtek meg a percepciós indexek, amelyek nem magát a korrupciót mint bűnös cselekményt igyekeznek detektálni, hanem – feltételezve a korrupció létét – annak percepcióját igyekeznek felderíteni. E gondolatmenet mögött az a teória húzódik meg, hogy minél szélesebb körben terjedt el a korrupció, annál többen érzélik a jelenlétét, és annál súlyosabbnak ítélik meg a helyzetet. Így születtek meg az első korrupciós indexek. A percepciós index esetében sarkalatos kérdés az adatfelvétel módszertana. A potenciális észlelők kiválasztása hatással van az eredményekre. A vállal-

²² Worldwide Governance Indicators (WGI), 2013.

²³ Transparency International (TI), 2013.

²⁴ United Nations (UN), 2004.

²⁵ Transparency International (TI), 2013; Johann G. Lambsdorff: *The Institutional Economics of Corruption and Reform*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007, p. 19.

²⁶ Worldwide Governance Indicators: i. m.

kozói szektorban például a vállalkozás mérete befolyásolja a korrupcióval kapcsolatos véleményeket. „Minél kisebb a cég, annál gyakrabban tűnik a korrupció és a nepotizmus az üzleti tevékenység problémájának.”²⁷

Az észleléssel kapcsolatos gondolatmenet azonban nem biztos, hogy helytálló. A korrupció rejtőzködő cselekmény. Az érintettek alapvető érdeke, hogy a tranzakciók ne kapjanak nyilvánosságot. Különösen igaz ez a „nagy” korrupcióra vonatkozóan. Kérdés, hogy az „észlelők” hogyan szereznek tudomást a korrupciós cselekményekről. Azokban az országokban, ahol elterjedtebb a korrupció, az emberek több korrupciós cselekményről szereznek tudomást? Vagy éppen a korrupció elterjedtsége akadályozza a megtörtént esetek nyilvánosságra kerülését, egy további korrupciós megállapodás révén eltussolják a dolgot? A lakossági megkérdezések esetében mindenképpen felmerül ez a kérdés. A korruptabb vagy a kevésbé korrupt országokban kerülnek nyilvánosságra nagyobb eséllyel a megtörtént esetek? A szakemberek véleményére támaszkodó adatfelvételek esetében kereskedelmi és üzleti szakértők, civil és multilaterális szervezetek, illetve közintézmények dolgozói vesznek részt a felmérésekben, de alapvetően befolyásolja a válaszokat, hogy olyan szektorban tevékenykednek-e, amelyet jobban érinthet a korrupció, vagy olyan területről kerülnek ki, ahol kevésbé valószínű, hogy korrupciós esetekkel találkozozzanak (mennyire vannak közel a tűzhöz).

Az egyik legújabb, a Nemzetközi Valutaalap (*International Monetary Fund; IMF*) által 2018-ban javasolt korrupciós indikátor, a *News-Flow Index of Corruption* is hasonló nehézségekkel küszködik. Az index újságcikkek alapján próbál következtetni az adott ország korrupciós fertőzöttségére. A módszer jól működhet azokban az országokban, ahol érvényesül a sajtószabadság és a médiában plurális elvek uralkodnak, de egy diktatúrában, ahol a sajtó működése korlátozott vagy erősen szabályozott, már nem biztos, hogy valós eredményt mutat.

A percepciós indexekkel ellentétben az objektív adatokon alapuló indikátorok a korrupt tranzakció bekövetkezését vagy a korrupciónak kedvező társadalmi, politikai helyzet fennállását igyekeznek detektálni.

A legközvetlenebb korrupciómérési eszközt a *bűnügyi statisztika* jelenthetné. A korrupció azonban meglehetősen sajátos jellemzőkkel bíró bűncselekmény. A szakemberek egyetértenek abban, hogy jelentős látencia jellemzi. A bűnügyi statisztikákba csak a tényleges megtörtént esetek töredéke kerül be. A magas látencia bizonytalanná teszi az aktuális adatok értékelését. Nem tudhatjuk, hogy

²⁷ *Report from the Commission to the Council and the European Parliament EU Anti-Corruption Report, 2014 (COM/2014/038 final).*

ténylegesen változott-e az elkövetett bűncselekmények száma, vagy csak a látenciában történt elmozdulás. A bűnügyi statisztika sajátosságai tovább nehezítik a korrupcióra vonatkozó adatok felhasználását:

- A statisztika output statisztika, az ügyek lezárásakor kerülnek be az adatok a nyilvántartásba. Ezért az éves adatok nem csak az adott évben elkövetett cselekményeket tartalmazzák. Mivel nem biztos, hogy az elkövetés évében indul meg az eljárás, és az eljárások elhúzódása miatt az adott évi statisztika nagyobbrészt korábbi években elkövetett cselekményeket tartalmaz.
- A nemzetközi összehasonlítást a korrupciós cselekményekkel kapcsolatban nehezéssé teszi a különböző országok eltérő jogi szabályozása.
- Az állampolgárok által korrupciónak tekintett jelenségek nem azonosak a büntetőködex szerinti korrupciós bűncselekményekre vonatkozó tényállásokkal.

A bűnügyi statisztika adatai önmagukban nem alkalmasak a korrupciós érintettség mérésére és a nemzetközi összehasonlításra. Ezért az objektív adatokra támaszkodó indexek összeállításánál más tényezőket is figyelembe vesznek. Az objektív adatokat felhasználó korrupciós indexek inkább a korrump tranzakciónak kedvező feltételek fennállására vonatkozó körülmények detektálásán alapulnak.

A korrupciós indexek kialakításával kapcsolatos módszertani problémák

A korrupciós indexeket első megjelenésükkel párhuzamosan sok kritika érte, és nem csak az ontológiai különbségek miatt; az indexek kialakításának módszertana is a kritikák kereszttüzébe került. A legtöbb kritikus a legnépszerűbb, legismertebb indexekkel foglalkozik. Mint ahogy az indexek értékelése, úgy a velük szemben megfogalmazott kritikák sem mentesek a politikai nézőpontok különbözőségéből fakadó ellenvéleményektől.

A kritikusok egy része politikai célzatosságot vél felfedezni az indexek kialakításában. Górcső alá vették az indexet készítő szervezetek függetlenségét is. *„Amennyiben azonban az értékelést végző szervezet saját közpolitikai célrendszert követ [...], vagy olyan országtól fogad el pénzügyi támogatást, amelyet értékel, az értékelés függetlenségének, objektivitásának feltételei már nem érvényesülhetnek teljeskörűen.”*²⁸

Különösen sokan bírálták a Transparency Internationalt és az általa készített CPI indexet. Azt kifogásolták, hogy a TI fenntartásában olyan országok vesznek részt, amelyek maguk is érintettek a korrupciós mérésekben. Ezek azonban nem

²⁸ Németh Erzsébet – Vargha Bálint Tamás – Pályi Katalin Ágnes: i. m.

meggyőző ellenvetések. Politikai pártok rendszeresen rendelnek meg, finanszíroznak olyan közvélemény-kutatásokat, amelyek a népszerűségüket vagy a lehetséges választási sikereiket hivatottak felmérni. Önmagában attól, hogy megrendelt egy közvélemény-kutatást, az adott párt még nem lesz népszerűbb a kutatás eredményétől. Az azonban már befolyásolhatja az eredményt, ha a megkérdezettek valamilyen pártszimpátiát társítanak a kutatást végző közvélemény-kutató céghez. Azért, mert részt vesznek a TI fenntartásában, még nem lesznek kedvezőbb helyzetben a fenntartó országok a korrupciós indexek alapján felállított rangsorokban. De az indexek kialakításához adatot szolgáltatató szakértőket már befolyásolhatja, hogy őket a TI kérdezte meg, s ez az általuk adott véleményben is tükröződhet. Valószínűleg sokkal erősebb hatása van az eredményekre a TI-hez kapcsolt politikai irányultásnak, mint a szervezet finanszírozásának.

Az indexek nemzetközivé válásának problémái

A korrupciós indexek nemzetközi összehasonlítása több módszertani problémát is felvet. Az elsőt az országok rangsorolása jelenti. A kérdőíves interjúkon alapuló percepciós és attitűdvizsgálatoknál egyaránt gondot okoz, hogy nem közvetlenül a korrupció szintjét mérik, hanem „csak” az azzal kapcsolatos véleményeket összegzik. *„A korrupció országok közötti viszonylagos szintjét a percepciós vizsgálatok alapján kezdték elemezni a kutatók, amelyek gazdasági és üzleti elemzők véleményén, illetve kérdőíves kutatások eredményein alapulnak [...]. A módszertannal kapcsolatos általános problémák között kiemelendő a szubjektív percepció és a valós helyzet közötti kapcsolat bizonytalansága [...].”²⁹*

A lakosság csak közvetve szerezhet információt a „nagy” korrupcióról, elsődlegesen a média közvetítésével. Ha néhány korrupciós eset nagy sajtóvisszhangot kelt, és hosszú időn keresztül foglalkozik velük a média, akkor azt az érzetet kelti a lakosságban, hogy jelentős a korrupció az adott országban. Ellenkező esetben, ha sok korrupciós cselekményre kerül sor, de ezek nem kerülnek nyilvánosságra, vagy csak korlátozott mértékben foglalkozik velük a média, akkor a lakosság nem érzékel erős korrupciós veszélyt. A médiahatás jelentősen képes befolyásolni az emberek véleményét. Egyáltalán nem biztos, hogy egyenes arányosság van a korrupció elterjedtsége és annak elfogadása között. *„[...] a korrupciós percepció mérése során, legyen bármilyen komplex is a mérési módszerünk, nem lehetünk biztosak abban, hogy az eredmények valóban a korrupcióról adnak információt”³⁰.*

²⁹ Tóth István János – Hajdu Miklós: i. m. 509. o.

³⁰ Németh Erzsébet – Vargha Bálint Tamás – Pályi Katalin Ágnes: i. m. 326. o.

A kérdések megfogalmazása is kulcsfontosságú az ilyen érzékeny területek vizsgálatánál. Rendszeresen szerepel például hasonló megfogalmazású kérdés a korrupciós felmérésekben: *„Elfogadhatónak tartja-e, vagy mennyire tartja elfogadhatónak (egy adott skálán), hogy valaki kenőpénzt ad annak érdekében, hogy kedvezőbb helyzetbe kerüljön az ügyintézés során, vagy az ellátás során?”* Sokan nemmel válaszolnának, válaszolnak egy ilyen kérdésre, vagy alacsony pontszámot adnak a skálán, de ettől még adott esetben élhetnek ezzel a lehetőséggel. Az orvosi hálapénz tipikusan ilyen jelenség. Nagyon sokan ellenzik, nem tartják elfogadhatónak, de ha olyan helyzetbe kerülnek, maguk is megfizetik, mert nem akarnak hátrányosabb helyzetbe kerülni.

Különböző korrupciós szintek különböző attitűdökhöz kapcsolódhatnak. Így ha sok országban elvégzik ugyanazt a felmérést, és sorba rendezik az államokat az eredmények alapján, akkor a lista eléggé félrevezető lehet. További probléma, hogy ugyanazzal a módszerrel gyűjtenek adatokat száznál is több országból. Az azonos módszer a *survey* jellegű felmérések esetében azonos kérdőívet is jelent. A nemzetközi adatfelvételekkel foglalkozó kutatók már régen kimutatták, hogy ugyanazok a kifejezések, megfogalmazások az egyes országokban élők számára nem ugyanazzal a jelentéssel bírnak. Az eltérő társadalmi, szociális környezetben élők számára is mást jelentenek ugyanazok a fogalmak. Vannak országok, ahol a vesztegetésnek mind az aktív, mind a passzív formája tiltott, de van, ahol csak a passzív résztvevőt büntetik. De még egy országban belül is vannak a korrupcióról eltérően vélekedő szubkultúrák.

Önmagában az, hogy ugyanazt a kérdőívet, ugyanazokkal a kérdésekkel veszik fel a különböző országokban élő személyekkel, még nem jelenti azt, hogy azonosan értelmezhető eredményt kapunk. A pszichológusoknak, mielőtt használatba vennének egy külföldön készült tesztet, előbb standardizálni kell azt, az adott országban élők jellemzőinek megfelelően. Ugyanannak a tesztnek ugyanazokkal a kérdésekkel eltérő lehet az érvényessége az egyes országokban. Amennyiben az alkalmazott kérdőív nem ugyanazt méri az egyes országokban, akkor az eredmények országonkénti sorba rendezése megtévesztő eredményt fog tükrözni.

A statisztikai adatokra támaszkodó és a kompozit indexek problémái

Az összetett mutatók több különböző adatforrásra támaszkodnak, ezek összesítésével állítják elő az index értékét. A kompozit indexek a percepció indexeket ért kritikák hatására születtek meg. A cél az volt, hogy kiküszöböljék, illetve ellensúlyozzák a percepció indexekben megjelenő szubjektív vélemények hatását. Amennyiben az indexek olyan objektív adatokra támaszkodnak, amelyek hivata-

los, kormányzati, ágazati, kereskedelmi üzleti és nonprofit szervezetek által készített és a személyes véleményektől független információit használják fel, akkor egy pontosabb, ideológiától, politikától mentes mutatót lehet létrehozni. A kezdeményezés csak részben volt eredményes. Sikerült ugyan megszabadulni (részben) a szubjektív vélemények hatásától, de más jellegű problémák jelentkeztek.

A kompozit indexek egy vagy akár két tucat adatforrás információt összesíthetik egyetlen mutatóba. Első megközelítésben meggyőzőnek látszik, ha egy mutató sok adatforrásra támaszkodik. Minél több oldalról van megtámogatva valami, annál biztosabban áll a lábán. A heterogén információforrások azonban nem feltétlenül növelik a végső index validitását. A „sok bába között elvész a gyermek” szituáció is bekövetkezhet. A Világbank a *Control of Corruption* indikátor esetében 21 különböző, míg a Transparency International a CPI esetében 17 adatforrással dolgozik. A Worldwide Governance Indicators (WGI) összesített mutatója több száz egyedi mögöttes változón alapul, amelyek a meglévő adatforrások sokféle változatából származnak. A kérdést az dönti el, hogy az index kiszámításába bevont statisztikák, adatforrások milyen kapcsolatban állnak a célkitűzéssel és egymással. Jan van Dijk úgy fogalmazott, hogy „még ha az összetett mutatók némi erőt is mutatnak az információk összegzésében, fennáll a veszélye annak, hogy elveszítik a fogalmi tisztaságot”³¹. Az összegzéshez tisztázni kell, hogy az egyes adatforrások milyen viszonyban állnak a korrupcióval, illetve a korrupció azon meghatározásával, amelyet az index mérni hivatott. Csak olyan indikátorokat szabad bevonni az index számításába, amelyek nem egymás ellenében hatnak, hanem kiegészítik egymást.

Egy másik konzisztens kockázat a belső érvényesség elvesztésére vonatkozik, amelyet a különböző források függetlenségének lehetetlensége vált ki: több adatforrás összesítése valójában olyan adatokat is tartalmazhat, amelyek ugyanazon forrásokra támaszkodnak saját értékeik meghatározásakor. Ennek eredményeképpen az összesítés nem alapulhat független ítéleteken, amelyek súlyosan veszélyeztetnék az összetett mutató „fogalmi pontosságát”.

Külön problémát jelent, hogy az indexszámításba bevont mutatók nem azonos skálán mérnek. A különböző skálák értékeinek egy mutatóba való konvertálása nem egyszerű feladat. A konvertáláshoz használt súlyokat és algoritmusokat nem minden mutató esetében teszik közzé, s ez további bizonytalansághoz vezet. Súlyosan sérülhet az ellenőrizhetőség, illetve a megismételhetőség elve.

³¹ Jan J. Van Dijk – Fanny Klerx-Van Mierlo: Quantitative Indices for Anti-THB Policies Based on Reports of the State Department of the USA and the Council of Europe. *Crime Law and Social Change*, vol. 61, no. 2, 2014, pp. 229–250.

Annak érdekében, hogy az index értékei elfogadhatók legyenek, biztosítani kell az adatgyűjtés átláthatóságát. Tévedés, hogy az adatforrásokban megjelenő hibák súlyozással javíthatók. Legtöbbször inkább „észrevétlenül” átkerülnek a forrásból a végső indexbe.

Az összetett indexek esetében meg kell birkózni az adathiány problémájával is. Az adatfelvételek sok országot és minden országban sok adatforrást érintenek. Gyakran előfordul, hogy egy-egy forrás adatai hiányoznak, vagy nem elérhetők. Az adatok hiányában az index készítői alternatív adatforrásokat igyekeznek felkutatni. Ezekben az esetekben újra le kellene folytatni az új adatforrások validálási folyamatát. Ha ez elmarad, olyan információk kerülhetnek be a számításokba, amelyek nem illeszkednek megfelelően az eddigi modellbe.

Stephen Knack szerint „a különböző források súlya idővel változhat, de az információ hiánya miatt az összesített mutató olyan aszimmetriákat mutathat, amelyek csökkentik az összesített mutató érvényességét, különösen az évek és országok közötti összehasonlítások esetében. Ez az aggodalom különösen igaz az olyan felmérésekre, mint az ICRG, a World Economic Forum’s Executive Opinion Survey, a Control of Corruption és a CPI.”³²

A büntetőjogilag értékelhető korrupciós cselekmények indikátorai

Fogalmi meghatározások

A korrupció egy rendkívül összetett társadalmi jelenség. Különböző társadalmi csoportok eltérő viselkedésformáihoz kapcsolódik. A korrupciónak sokféle csoportosítása ismert, leggyakrabban a politikai, közhivatalhoz kapcsolódó és üzleti korrupció elhatárolást használják.³³ De beszélnek kisstílusú (*petty*) és nagy volumenű (*grand*) korrupcióról is.³⁴

- A kisstílusú a legalacsonyabb korrupciós forma, amely általában alacsony szintű közalkalmazottakat vagy vezetőket érint, akik személyes haszon-szerzés céljából visszaélnak pozícióik korlátozott tekintélyével. A csekély korrupció gyakran magában foglalja a rábízott hatalommal való visszaélést, szívességek vagy kis pénzüsszegek cseréjeként.

³² Stephen Knack: *Measuring Corruption in Eastern Europe and Central Asia: A Critique of the Cross-Country Indicators*. Policy Research Working Paper No. 3968. World Bank, Washington D.C., 2006

³³ Nauro F. Campos – Francesco Giovannoni: i. m.

³⁴ Jens Chr. Andvig – Odd-Helge Fjellstad – Inge Amundsen – Tone Sissener – Tina Søreide: *Corruption: A review of contemporary research*. CMI Report R 2001:7. Chr. Michelsen Institute Development Studies and Human Rights, Bergen, 2001

- A nagy volumenű korrupció a magasabb hivatalnoki szintekhez és a vezető politikusokhoz, gazdasági vezetőkhez kapcsolódik. Valamilyen jelentős előny megszerzéséhez, vagy jelentős anyagi haszon eléréséhez köthető. A „nagy” korrupció ritkább jelenség, de a hatása és a következményei hosszú távon éreztethetik a hatásukat. Hazai példaként a Tocsik-ügyet említhetnénk, nemzetközi szinten pedig a *Tanaka* japán miniszterelnök bukásához vezető esetet.

A kutatás célja, hogy olyan indikátort találjon, amely alkalmas a korrupció, pontosabban a büntetőjogilag releváns korrupció mérésére. Elméletileg ebbe beletartozna a csekély és a nagy volumenű korrupció is, de sajnos a nagy korrupció kutatása sokkal több problémával jár. A tervezett mérés egyik célja a korrupció látens részének mérése és bevonása a tervezett index indikátorai közé. A nagy ívű korrupció azonban a tervezett eszközökkel nem vizsgálható, így valószínűleg ennek teljes terjedelmét nem lehet feltárni. A tervezett index számítása szempontjából azonban ennek nincs relevanciája.

A korrupciós indexek a korrupciós jelenség volumenének mérését célozzák, és elsősorban statisztikai eszközökkel operálnak. Statisztikai szempontból azonban nincs jelentősége a néhány nagy korrupciós eset elvesztésének. Az index olyan nagyságrendben mozgó adatokat fog mérni, amelyek szempontjából néhány tízes nagyságrendben mozgó adat elvesztésének nincs jelentősége. A hazai bűnügyi statisztika adatait vizsgálva évente legfeljebb egy-két, a nagy korrupció fogalomkörébe tartozó esettel találkozhatunk. Amennyiben tízszeres, vagy akár húszszoros látenciát feltételezünk, akkor is olyan csekély eset-számról van szó, ami a korrupciós index alakulását nem befolyásolja.

A büntetőjogilag releváns korrupció többi jelenségét azonban a javasolt összeállítású index jól tudja mérni, így alkalmas lehet a korrupció mérésére.

A továbbiakban a korrupció jelenségéből a büntetőjogilag értékelhető korrupciós eseteket vizsgáljuk, és kísérletet teszünk ennek nemzetközi összehasonlítást is lehetővé tevő mérésére.

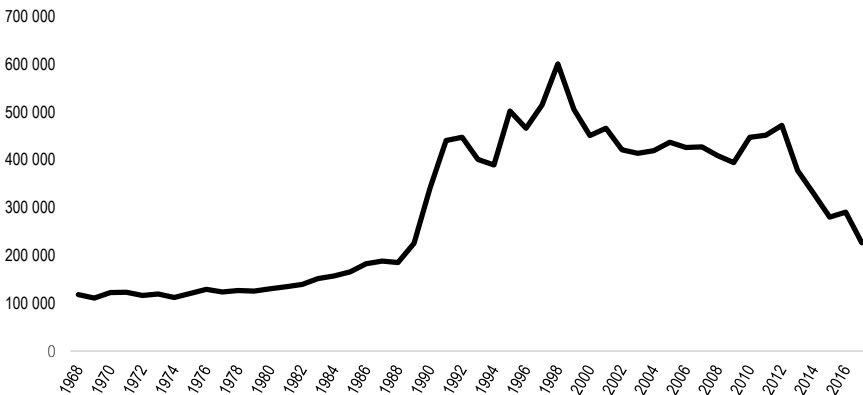
A büntetőjogilag releváns korrupció mérési lehetősége

A korrupciós bűncselekmények³⁵

A kutatás célja, hogy olyan indikátort dolgozzon ki, ami elsősorban a büntetőjogilag értékelhető korrupció mérésére, kimutatására alkalmas. Első megközelítésben a büntetőjogilag értékelhető korrupciós cselekményeknek az ilyen jellegű bűncselekmények tekinthetők.

A hosszú távú adatsort vizsgálva az a legszembeötlőbb, hogy a korrupciós bűncselekmények esetében nyomát sem találjuk az összes ismertté vált bűncselekmény esetében jelentkező ingadozásoknak. Mint az közismert, a rendszerváltást követően a regisztrált bűncselekmények száma meredeken emelkedett, 1997-ben érve el a maximumot, majd egy kicsivel a négyszázezres szint felett stabilizálódott.

2. számú ábra
Az ismertté vált bűncselekmények számának alakulása³⁶

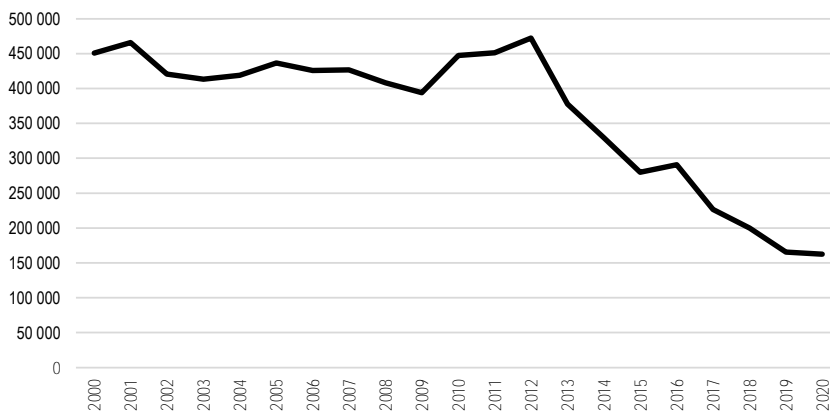
Az utóbbi tíz évben viszont jelentős csökkenést mutatnak a statisztikai adatok.

³⁵ Korrupciós bűncselekményeknek tekintjük a Btk. XXVIII. fejezetében meghatározott valamennyi bűncselekményt, továbbá a hivatali visszaélést, kivéve a Btk. 300. §-a által szankcionált korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztását.

³⁶ Forrás: ENYÜBS. Az ismertté vált bűncselekmények azokat a cselekményeket jelölik, amelyek esetében a hatóságok eljárást folytattak, és azt nem bűncselekmény hiányában szüntették meg, s így bekerültek a bűnügyi statisztikába.

3. számú ábra

A regisztrált bűncselekmények számának alakulása az ezredforduló óta

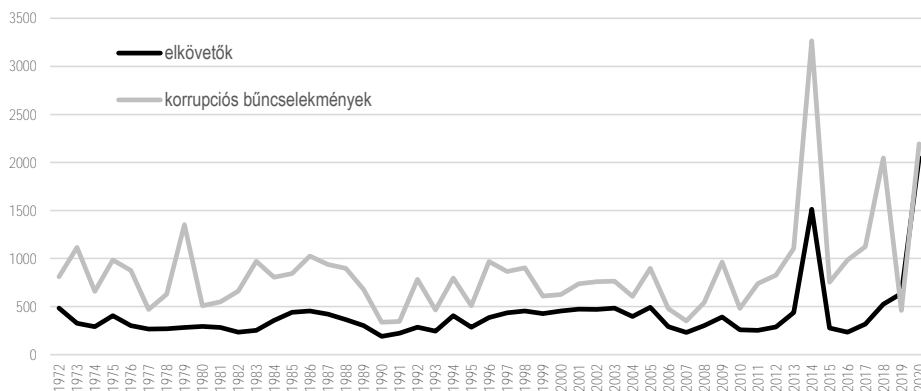

A korrupciós bűncselekmények esetében ezek a változások nem jelennek meg a statisztikában. Sőt az utóbbi éveket vizsgálva, az általános csökkenő tendenciával szemben növekvő adatokkal találkozhattunk.

A korrupciós bűncselekmények és az ismertté vált elkövetők számának alakulását mutatja a 4. számú ábra.

4. számú ábra

Korrupciós bűncselekmények és az ismertté vált elkövetők³⁷

³⁷ Forrás: ENYÜBS.

A korrupciós bűncselekmények az ismertté vált bűncselekményeken belül egy jól elkülöníthető, egyéni sajátosságokkal jellemezhető csoport. Erre a bűncselekménycsoportra nem hatottak a más bűncselekményeknél érvényesülő társadalmi hatások. A rendszerváltást követő meredek emelkedésnek nyomát sem látni. Az 1990-es években a korábbi időszakhoz hasonló gyakorisággal jelentek meg a korrupciós bűncselekmények. Ugyanakkor a korabeli sajtóban és a közgondolkodásban elsősorban a privatizációhoz kapcsolódóan nagyon sokszor jelent meg a korrupció gyanúja.

„A rendszerváltás után – a tulajdonviszonyok átalakulásával és az állami tulajdon lebontásával párhuzamosan – a közérdeklődés homlokterébe került a korrupció: évről évre »előkelőbb« helyre rukkolt az embereket leginkább foglalkoztató problémák rangsorában. 1993-ban még nem szerepelt a 15 legnagyobb közérdeklődésre számot tartó probléma között, ezzel szemben 1997-ben már a hetedik volt a közönséget leginkább foglalkoztató témák rangsorában. Ezzel párhuzamosan növekedett a kérdés társadalmi veszélyességének megítélése, valamint a közvélemény igénye arra, hogy a hatalom erélyesebben és eredményesebben lépjen fel a korrupcióval szemben.”³⁸

„Az új politikai rendszer azonban jelentős változásokat is hozott a korrupció szerkezetében. A 90-es évek elején a kelet-európai vadkapitalizmus kialakulásával, aki csak tudta, persze ha volt egyáltalán munkája, megpróbálta pozíciójához, munkaköréhez kapcsolódó döntési jogosultságát, hatalmát pénzre váltani, ezzel is kiegészítve a rendkívül alacsony fizetését. Ez a piaci alapú készpénzes kiskorrupció terjedéséhez vezetett. Ezt a folyamatot tovább segítette, hogy az új demokratikus rendszerben frissen átszervezett bűnüldözési és igazságszolgáltatási intézmények, finoman szólva, nem voltak a helyzet magaslatán. Sőt, nem ritkán a korrupció melegágyává váltak. Annak idején számos anekdota keringett arról, hogy mekkorát tudsz »kaszálni«, ha vámos vagy motoros rendőr vagy.”³⁹

Az ismertté vált korrupciós bűncselekményeket regisztráló statisztika nem tükrözi ezt a társadalmi gondolkodásban megjelenő fokozott érdeklődést, érzékenységet a korrupcióval kapcsolatban. Gondolhatjuk persze azt is, hogy nem növekedett számottevően a korrupciós bűncselekmények száma, és a bűnügyi statisztika helyesen mutatja a megtörtént eseteket, de ennek a vélekedésnek ellentmond a tapasztalat. Sokkal inkább az tűnik helyes felvetésnek, hogy a korrupciós bűncselekmények esetében ebben az időszakban jelentősen nőtt a látencia. A rendőrség nem tudott, vagy – a sokszor tisztázatlan jogi helyzet miatt – nem akart megfelelni a megjelenő kihívásoknak.

³⁸ Vásárhelyi Mária: A korrupció a közgondolkodásban. *Szociológiai Szemle*, 1998/4. <https://szociologia.hu/dynamic/9804vasarhely.htm>

³⁹ Jancsics Dávid: Kádártól Orbánig: a korrupció negyven éve. *Telex*, 2020. november 27.

Gyakorlatilag hasonló gyakoriságok jelennek meg a statisztikában immár fél évszázada. A kisebb ingadozások mellett lényegében egy lineáris, sem emelkedést, sem csökkenést nem mutató trend rajzolódik ki. Az utóbbi évtizedben tapasztalható kiugró értékek néhány többrendbeliséget takaró ügyszámhoz köthetők. Ezekben az ügyekben többszázrendbeli elkövetést regisztráltak. Korábban az ilyen esetekben „X” rendbeli folytatólagosan elkövetett cselekmény szerepelt a statisztikában, egy esetként regisztrálva. A rendbeliség értékelésének megváltozott gyakorlata nehezíti az összehasonlítást a korábbi évek adataival, de amennyiben a kiugró értékeket okozó három-négy esetet a korábbi időszak gyakorlatának megfelelően három-négy esetként vesszük figyelembe, akkor ezeknek az éveknek az adatai is belesimulnak a lineáris trendbe.

Az nem tűnik helyes feltételezésnek, hogy a korrupciós bűncselekmények esetében lényegében nem volt semmilyen jelentős változás az elmúlt ötven év folyamán. Inkább az a feltevés tűnik reálisabbnak, hogy a nyomozó hatóságok kapacitása nagyjából ilyen mennyiségű korrupciós ügy feldolgozására van méretezve; az ilyen ügyekkel foglalkozó szakemberek ennyi esettel tudnak megbirkózni. Évente néhány száz többleteset még belefér, de a jelenlegi esetszám többszörösével már biztosan nem tudna megbirkózni a rendszer. Így a nyomozó hatóságok nem érdekeltek sokkal több korrupciós eset felderítésében, hiszen így is a kapacitásuk határán teljesítenek. A rendőrség fokozott tevékenységétől nem várható az esetszám lényeges növekedése. Amint a hosszú távú statisztika is mutatja, egy-egy időszakban kampányszerűen (elsősorban politikai nyomásra) növekedhet a felderített esetek száma, de később az adatok visszarendeződnek a korábbi szintre. A korrupciós ügyekben várhatóan magas látencia léte nem az ilyen ügyekkel foglalkozó szakemberek munkáját, hanem a bűncselekménytípus sajátosságát minősíti.

A korrupciós bűncselekmények esetében rendkívül jó a felderítési arány, nagyon ritka az ismeretlen tetteses megszüntetés. Az ügyek 98,4 százalékában vádemelésre került sor 2020-ban. Úgy tűnik, hogy csak olyan esetekben indul eljárás, ahol nagy esély van az ügy sikeres befejezésére. Ugyanakkor a korrupciós bűncselekmények esetében nem hagyható figyelmen kívül a látencia kérdése. A korrupciós bűncselekmények a magas látenciával jellemezhető bűncselekmények közé tartoznak. Ahogy mondani szokás, a hivatalos eljárásokban megjelenő esetek csak a jéghegy csúcsát jelentik. Valószínűleg az ismertté vált eseteknek a többszörösét követik el, de a cselekmények többségére nem derül fény. Ez az egyik oka annak, hogy közvetlenül a bűnügyi statisztika adatait nem használják a korrupció mérésére és nemzetközi összehasonlítására. A látencia mértékét sajnos nem ismerjük. Ha tudnánk, hogy az esetek mekkora há-

nyada jelenik meg a büntetőeljárásokban, akkor könnyű dolgunk lenne, mert csak meg kellene szorozni a statisztikai adatokat a látencia mértékét mutató számmal, és máris lenne egy a korrupció mértékét jól tükröző adatunk. De jelenleg sajnos csak becslésekre, ráadásul csak meglehetősen durva becslésekre hagyatkozhatunk a látencia mértékének feltérképezésekor.

Magyarországon sajnos eddig nem végeztek a korrupció egészét érintő kutatásokat. A 2013 novemberében alapított civil szervezet, a budapesti Korrupciókutató Központ (*Corruption Research Center Budapest; CRCB*) próbálkozott a korrupció mértékének feltárásával. Elsősorban a közbeszerzésekkel kapcsolatban vizsgálták a korrupció felmerülésének lehetőségét. 2016-ban közölt elemzésükben⁴⁰ százhúszezer közbeszerzés adatait összesítve vizsgálták. Ez az elemzés azon túl, hogy a korrupciónak csak egyetlen szegmensét vizsgálta, sok kritikát is kapott. A Közbeszerzési Hatóság többször be is perelte a Korrupciókutató Központot.

Az Ernst & Young Könyvvizsgáló Kft. és az MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Nonprofit Kft. már több vizsgálat keretében igyekezett felmérni a korrupciós kockázatokat a magyar vállalati szektorban. „A kutatás a visszaélések és korrump viselkedés elleni fellépés vállalati eszközeit, a korrupció elterjedtségét, a magyar vállalatvezetők ezzel kapcsolatos véleményét és várható viselkedését vizsgálja.”⁴¹ Próbáltak adatokat gyűjteni a korrupció elterjedtségére is, de mivel ezek a vizsgálatok csak a vállalati szektort érintették, ezért önmagukban nem alkalmasak látenciabecslésre.

A Transparency International Globális Korrupciós Barométere (*Global Corruption Barometer; GCB*)⁴² az egész világra kiterjedő közvélemény-kutatás, amely az állampolgárok korrupcióval kapcsolatos tapasztalataira fókuszál. A felmérés eredménye megmutatja, hogyan hat a korrupció az emberekre, és világszerte milyen erőfeszítéseket tesznek annak megfékezésére. A GCB számos korrupcióra vonatkozó kérdést tartalmaz, például: „Ön mely intézményt tartja a legkorruptabbnak?”, vagy „Hogyan osztályozná a kormányt a korrupció elleni tevékenység tekintetében?” A felmérés továbbá kíváncsi arra is, hogy az állampolgároknak milyen tapasztalataik vannak a vesztegetésekkel kapcsolatban, és milyen gyakran fizetnek kenőpénzt a különböző közszolgáltatási intézményeknél. A kutatás kere-

⁴⁰ Tóth István János – Hajdu Miklós: *Versenyerősség, társadalmi veszteségek és a 25 millió forintos értékhatar rejtélye. 2009–2016 közötti magyar közbeszerzések statisztikai vizsgálata*. CRCB Working Paper Series, CRCBWP/2017:1. Corruption Research Center Budapest, Budapest, 2017

⁴¹ <https://gvi.hu/kutatasaink/integritas-es-korrupcio>

⁴² <https://transparency.hu/adatok-a-korrupciorol/globalis-korrupcios-barometer/>

tében Magyarországon is sor került adatgyűjtésre. A vizsgálat azonban nem fedi le a korrupció egészét, csak bizonyos kiemelt szegmensekre koncentrált, így ez alapján sem tehetünk megalapozott látenciabecslést Magyarországra vonatkozóan.

Büntetőjogilag értékelhető korrupciós index

Az ismertté vált korrupciós bűncselekmények számát jelző bűnügyi statisztika adatai önállóan nem alkalmasak arra, hogy egy adott ország korrupciós helyzetét tükrözzék. Ugyanakkor a büntetőjogilag releváns korrupció mérésének elengedhetetlen elemeként figyelmen kívül sem hagyható. A hivatalos bűnügyi statisztika adatai mellett a látencia mértékét is figyelembe kell venni. A hivatalos bűnügyi statisztika és a látencia mértékét jelző adatokat együtt kell felhasználni és értelmezni, különben az index nem a tényleges helyzetet fogja tükrözni.

Egy több lépcsőben felépíthető kompozit index látszik alkalmasnak a büntetőjogilag releváns korrupció (BK) mérésére.

Az index felépítése:

$$BK = BS + M + LL + VL$$

1. Büntetőjogilag releváns korrupciós esetek indexe (BK).
2. A bűnügyi statisztika korrupciós bűncselekményekre vonatkozó adatai (BS).
3. A statisztikából kimaradó, de az igazságszolgáltatási rendszerben megjelenő megszüntetéses adatok (M).
4. A lakossági körben mérhető látencia adatai (LL).
5. A vállalati szférában megjelenő látens cselekmények gyakorisága (VL).

Az index használatának feltételei:

1. *A bűnügyi statisztika korrupciós bűncselekményekre vonatkozó adatai (BS)*
El kell fogadnunk, hogy a büntetőjogilag releváns korrupció mérése nem eredményezhet nemzetközi szinten homogén méréseket. A nemzeti jogrendszerek különbözőségét nem lehet kiküszöbölni a rendszerből. Nem egy általánosan elfogadott és mindenhol érvényes korrupciófogalom alapján értelmezhetők az adatok. Az egyes országokban a büntetőjogban megjelenő korrupció fogalma eltérhet és el is tér egymástól. A büntetőjogban és az ítélkezési gyakorlatban megjelenő korrupciós fogalmak sem azonosak minden országban. Ugyanakkor az egyes országok jogrendje igazodik a helyi sajátosságokhoz és gondolkodásmódhoz. Joggal feltételezhetjük, hogy a korrupció büntetőjogi megítélése igazodik az adott tár-

sadalomban uralkodó vélekedésekhez, elvárásokhoz. „Még ha elismerjük is, hogy – épp az igazságossági elképzelések általánossága és sok esetben ellentmondásossága miatt – egy sor, a társadalom egy része által igazságtalannak ítélt megoldás is bekerülhet a hatályos joganyagba demokratikus politikai akaratképzés esetén is, akkor is állíthatjuk, hogy épp a kardinális kérdésekben, amelyek eléggé univerzálisak ahhoz, hogy a »természetjog« anyagához sorolják e koncepció hívei, nem lehet szembenálló az adott társadalom igazságossági mércéje és a hatályos joganyag mércéje.”⁴³

Így az egységes korrupcióértelmezés helyébe az adott országokban érvényesülő elvárások és vélekedések lépnek. A bűnügyi statisztikákban megjelenő korrupciós bűncselekmények nem minden esetben ugyanazon tényálláson alapulnak, eltérő cselekményeket szankcionálhatnak, de a helyileg értelmezett korrupciót mérik, s mint ilyenek, már összehasonlíthatók.

A korrupciós bűncselekményeket tartalmazó bűnügyi statisztikának még egy hiányosságát figyelembe kell vennünk. Ezekben nem szerepelnek azok a cselekmények, amelyek tartalmazhatnak korrupciós elemeket, de az eljárás során más minősítést kaptak. Például a magát hivatalos személynek kiadó elkövető, valamilyen előny ígéretével csalt ki pénzt az áldozatuktól, így létrejött egy korrupciós aktus, de a cselekmény az eljárás során csalásnak minősült. Hasonló helyzetek adódhatnak a sikkasztásnak, vagy hűtlen kezelésnek minősülő bűncselekmények esetében is. Ezek a deliktumok, bár tartalmaznak korrupciós elemet, nem jelennek meg a korrupciós bűncselekményeket tartalmazó statisztikában. Elméletileg lehetőség lenne az összes szóba jöhető bűncselekmény esetében tételes aktavizsgálatra, ami fényt deríthetne a rejtett korrupciós elemekre, de ez nagyon jelentős munkaráfordítást igényelne. A várható eredmény nem biztos, hogy megéri a befektetést.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a bűnügyi statisztika a létező hibái és hiányosságai ellenére is alkalmas lehet a korrupció mérését célzó indexben való felhasználásra, de mindenképpen ki kell egészíteni más forrásokból származó adatokkal!

2. *A statisztikából kimaradó, de az igazságszolgáltatási rendszerben megjelenő megszüntetési adatok (M)*

A korrupciós bűncselekmények esetében sok feljelentés nem vezet eredményre. Körülbelül kétszer annyi feljelentésből nem lesz ügy, mint amennyi esetben végül is vádemelésre kerül sor.

⁴³ Pokol Béla: *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. Századvég Kiadó, Budapest, 2005, 20. o.*

A megszüntetések több eltérő jelentőségű okból következhetnek be. Eléggé magas a bizonyítottság hiányában megszüntetett ügyek aránya. Ritkábban, de előfordulnak ismeretlen tetteses lezárások, és vannak olyan cselekmények, amelyek nem minősülnek bűncselekménynek. Éppen ezért, bár a megszüntetéseket figyelembe kell venni a büntetőjogilag értékelhető korrupció mérésének kapcsán, de nem lehet az összes esetet automatikusan számításba venni. A bűncselekmény hiányában megszüntetett ügyeket nyilvánvalóan nem vehetjük figyelembe a számítások során. Ezért a megszüntetéses eseteket egy módosító tényező felhasználásával illeszthetjük be az index kiszámítási metódusába. A módosító tényező nagysága vitatható, mert a különböző megszüntetési okok előfordulási aránya nem állandó. Évről évre lehetnek változások. Az utóbbi tíz év bűnügyi statisztikai adatai alapján a 0,6-es szorzó tényező adódik. Ezzel a módosítással javasoljuk figyelembe venni a megszüntetéses eseteket. Így a valódi eseteket figyelembe vehetjük, míg a valójában nem büntetőjogi cselekmények kiszűrhetők. A korrupciós index kiszámítása tehát a következők szerint módosul:

$$BK = BS + 0,6 \times M + LL + VL$$

3. A lakossági körben mérhető látencia adatai (LL)

A látencia lakosságot érintő részének feltárására egy a viktimológiai vizsgálatokhoz hasonló adatgyűjtés látszik a legcélszerűbbnek. Lakóhely, nem és életkor szerint reprezentatív, a teljes lakosságot érintő mintán végzett adatgyűjtés megfelelő eredményt hozhat. Egy ilyen vizsgálat alapvetően különbözik a jelenleg is alkalmazott közvélemény-kutatások eredményein alapuló indexszámítási módszerektől. A legismertebb lakossági körben végzett adatgyűjtést alkalmazó index a korrupcióérzékelési index (*Corruption Perceptions Index; CPI*). A CPI egy kompozit index, amely sok más index⁴⁴ adatait aggregálja egyetlen mutatóba. A felhasznált indexek többsége és maga a CPI sem közvetlenül a korrupció mértékét hivatott mérni. Mint a neve is mutatja, ez egy közvetett indikátor, ami a korrupció érzékelésén keresztül próbál a korrupció szintjére következtetni.

⁴⁴ African Development Bank Governance Ratings, Bertelsmann Foundation Sustainable Governance Indicators, Bertelsmann Foundation Transformation Index, Economist Intelligence Unit Country Risk Ratings, Freedom House Nations in Transit, Global Insight Country Risk Ratings, IMD World Competitiveness Yearbook, Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence, Political Risk Services International Country Risk Guide, World Bank – Country Policy and Institutional Assessment, World Economic Forum Executive Opinion Survey (EOS), World Justice Project Rule of Law Index.

Az általunk javasolt megoldás más megközelítésen alapul, és nem a korrupcióhoz kapcsolódó attitűdöket, véleményeket célozza, hanem közvetlenül a korrupció jelenségét hivatott feltárni. Az alkalmazott módszer az önbevallásos (*self reported*) technika.

Az önbevallásos módszerrel végzett adatgyűjtés felhasználása *John Pepper* és *Carol Petrie* szerint a XX. század legfontosabb újítása volt a kriminológiai kutatások területén.⁴⁵ Ezt a kutatási módszert már széles körben alkalmazzák az amerikai kriminológusok.

A gyakori használatot az indokolja, hogy ezzel a módszerrel a kutatók sok olyan információhoz juthatnak, amelyek korábban nem voltak hozzáférhetők a tudományos elemzés számára.

Kezdetben nagy kételkedés fogadta az illegális viselkedés felderítésének e módszerét. Azonban az értékelés során nemcsak az döbbsentette meg a kutatókat, hogy milyen sokan válaszoltak a feltett kérdésekre, de a felderített cselekmények jelentős száma is nagy meglepetést keltett. Az alkalmazott eszközök az utóbbi ötven évben sokat finomodtak. A jelenleg elfogadott módszertani előírások jelentősen növelik az ilyen jellegű kutatások érvényességét és megbízhatóságát. Az alkalmazott módszerek ismertté válása és a kapott eredmények használhatósága napjainkban ezt a módszert már teljesen elfogadottá tette. A kidolgozott mérési eszközök validálása és standardizálása lehetővé tette, hogy az önbevallás módszerével készülő felmérések megbízhatók és összehasonlíthatók legyenek.

Ezek a fejlemények tették az önbevallásos módszeren alapuló tanulmányokat a jelenlegi kriminológiai gondolkodás szerves részévé.

Az eredmények kiterjeszhetőségét illetően akadnak még megoldásra váró problémák, de a mintakeret és a mintaválasztás körültekintő megvalósításával a felmerülő problémák jó része kiküszöbölhető. A módszer önállóan nem alkalmas a teljes látencia becslésére, de más módszerekkel együttesen alkalmazva megbízható és érvényes eredményeket szolgáltat ezen a területen is.

A *self reported* felmérések megbízhatósága alapot ad arra, hogy ez az eszköz jól használható legyen a korrupciós bűncselekmények látenciájának felderítésére. A lakosság körében végzett felmérés eredményeit felhasználva a korrupciós index közelebb kerülhet a korrupció valós szintjének megbecsléséhez.

⁴⁵ John V. Pepper – Carol V. Petrie: *Measurement Problems in Criminal Justice Research. Workshop Summary*. The National Academies Press, Washington D.C., 2003

4. *A vállalati szférában megjelenő látens cselekmények gyakorisága (VL)*

A korrupciós index teljessé tételéhez még egy lépés van hátra: a vállalati szférában megjelenő korrupciós cselekmények felderítése és számbavétele.

A feladat ebben az esetben is összetett. Az üzleti szférát érintő korrupciós cselekmények létrejöhetnek az üzleti partnerek közötti tranzakciók során, vagy amikor az üzleti szervezetek az állammal, önkormányzatokkal kerülnek kapcsolatba. (Például egy multinacionális nagyvállalat hazai részlegénél kenőpénzt kellett adni a beszerzéseket intéző vállalati vezetőnek, ha valaki be akart kerülni a beszállítók közé. Egy büntetőügyben pedig a vállalkozó rendszeresen kenőpénzt fizetett a polgármesternek, hogy ő kaphassa meg a településen a felújításokkal kapcsolatos megbízásokat.)

A közbeszerzéssel kapcsolatos korrupciót, korrupciógyanút több kutatás is vizsgálta.⁴⁶

Több jelenleg is alkalmazott korrupciós index tartalmazza a vállalati vezetők, gazdasági szakemberek körében végzett adatgyűjtések eredményét: az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank által végzett üzleti környezet- és vállalkozásiteljesítmény-felmérés; a Business International által kiadott korrupciós tapasztalati index és a Nemzetközi Üzleti Index (*Business International Index; BII*); a Gallup International által kidolgozott Nemzetközi Költségvetési Partnerség (*International Budget Partnership; IBP*). Ezekkel az indexekkel az a probléma, hogy a kiválasztott megkérdezettek nem reprezentálják a célpopulációt, valamint rendszerint nem a megkérdezettek tényleges tapasztalatairól, hanem azok véleményéről, attitűdjéről gyűjtenek adatokat. Így nem alkalmasak a célzott szférában létező látens korrupciós jelenségek feltárására, sokkal inkább a korrupcióval kapcsolatos percepciók mérésére szolgálnak.

Vállalatvezetői körben valószínűleg nehezebben működik a self reported adatgyűjtés, de megfelelő adatgyűjtési technikával alkalmazható lenne. Több olyan kérdezési technika létezik, amikor érzékeny témákkal kapcsolatban szeretnénk adatokat gyűjteni anélkül, hogy a megkérdezettek személyes szféráját sérelem érné, illetve hogy önmagát bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe hozná. Ezek a módszerek valószínűleg a vállalatvezetők körében is működőnének, és lehetővé tennék az ebben a körben előforduló, jelenleg látenciában maradó cselekmények felderítését.

⁴⁶ Lásd például Szántó Zoltán – Tóth István János (szerk.): *Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008; Papanek Gábor (szerk.): *A korrupció és a közbeszerzési korrupció Magyarországon. I. kötet*. GKI Gazdaságkutató Zrt., Budapest, 2009.

Az index felépítése

$$BK = BS + 0,6 \times M + LL + VL$$

1. Büntetőjogilag releváns korrupciós esetek indexe (BK).
2. A bűnügyi statisztika korrupciós bűncselekményekre vonatkozó adatai (BS).
3. A statisztikából kimaradó, de az igazságszolgáltatási rendszerben megjelenő megszüntetési adatok (M).
4. A nem bűncselekmények kiszűrésére szolgáló koefficiens (0,6).
5. A lakossági körben mérhető látencia adatai (LL).
6. A vállalati szférában megjelenő látens cselekmények gyakorisága (VL).

Az abszolút számok helyett hasznosabb volna egy lakosságarányos indexszel számolni. A százezer lakosra jutó arányszámok alkalmazásával kiküszöbölhetők az egyes országok méretből és lakosságszámból adódó különbségei.

Az index végső alakja így alakul:

$$BK = (BS + 0,6 \times M + LL + VL) / \text{lakosság szám 100 000 főben}$$

1. Az általunk javasolt korrupciós index valóban csak a büntetőjogilag releváns korrupció szintjét méri.
2. Nem tartalmaz vélemény- és attitűdelemeket.
3. Kizárólag statisztikai módszerrel elemezhető adatokon alapul.
4. Amennyiben a látencia mérésére szolgáló adatgyűjtésekre egységes módszertan felhasználásával kerül sor, akkor nemzetközileg összehasonlítható.

Ez első megközelítésben komoly akadálynak tűnik, de jelenleg is több, a korrupcióra vonatkozó nemzetközi vizsgálatra is rendszeresen sor kerül. Megoldható lenne akár ezekbe a vizsgálatokba beépíteni egy a látenciát közvetlenül mérő kérdésblokkot. Ez a módszer költséghatékonyá tenné az adatgyűjtést. Az így összegyűjtött adatok felhasználhatók lennének a javasolt index kiszámításához.